

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Dodič

Tržaško ozemlje: Dialog kultur ali spopad kultur?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Dodič

Mentorica: doc. dr. Cirila Toplak

Tržaško ozemlje: Dialog kultur ali spopad kultur?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

TRŽAŠKO OZEMLJE: DIALOG KULTUR ALI SPOPAD KULTUR?

Diplomsko delo obravnava občutljivo temo, ki ima v slovenski kot tudi italijanski zgodovini velik pomen. Tržaško ozemlje je več stoletij poseljeno pretežno z italijanskim in slovenskim prebivalstvom, ki se medsebojno dopolnjujeta in živita neovirano drug poleg drugega. A vendar obstaja majhna hiba, ki ta naroda razdvaja: tu je nadpovprečno prisotna in močna dediščina zgodovine. Slovenci in Italijani si jo vsak po svoje razlagamo in razumemo. Ravno zaradi drugačnega razmišljanja in nepoznavanja problema pa je prihajalo v zgodovini do raznih trenj, katere sledi so vidne še danes.

Jedro diplomskega dela predstavlja začetek nesoglasij med Slovenci in Italijani na Tržaškem, odnos nekoč in danes, izrabljanje tega prostora in odnosov za politično propagando ter alternativno rešitev, ki je znana pod imenom medkulturni dialog.

Moje hipoteze so se v celoti potrdile. Tržaško vprašanje in s tem povezano tržaško ozemlje ostaja aktualno v kontekstu Evropske unije in ostaja aktualno tudi v očeh medijev, kljub pravno-formalni irelevantnosti.

Ključne besede: Trst, tržaško vprašanje, fojbe, medkulturni dialog, spopad kultur

THE TERRITORY OF TRIESTE: DIALOG AMONG CULTURES OR CLASH OF CULTURES?

The thesis deals with a very sensitive area which has a substantial meaning thus in Slovenian as also in Italian history. The territory of Trieste is for centuries predominantly inhabited by Italian and Slovenian populations, which are mutually complementary and live freely one next to another already a lot generations. However, there subsists a small blemish which is separating the two nations, that is unusually strong presence of the powerful historic heritage. The core of the thesis is represented by the starting point of disagreements between the Slovenes and Italians in Trieste, past and present relationship, the exploitation of the territory and its relations for political propaganda and finally an alternative solution which is known as intercultural dialogue.

My hypothesis was fully confirmed. The Trieste question and the associated Territory of Trieste remain conspicuous in the context of the European Union and in the eyes of the media, despite its legal-formal irrelevance.

Key words: Trieste, Trieste question, foibe, intercultural dialogue, the clash of cultures

KAZALO

1	Uvod	5
2	Metodološki načrt.....	6
	2.1 Cilj in pomen diplomskega dela.....	6
	2.2 Hipoteze.....	6
	2.3 Uporabljena metodologija	7
3	Teoretska izhodišča in pojmi.....	8
4	Zgodovina sobivanja na tržaškem ozemlju od 19. do 21. stoletja	10
	4.1 Razvoj tržaškega vprašanja	12
5	Problemi danes	15
	5.1 Slovenska manjšina na tržaškem ozemlju.....	16
	5.2 Fojbe	18
	5.3 Film Srce v breznu – Il Cuore nel Pozzo	21
	5.4 Mazanje dvojezičnih krajevnih tabel in oskrunjenje spomenikov	21
6	Alternativa in medkulturni dialog	22
	6.1 Učenje jezika	23
	6.2 Mešani zakoni.....	24
7	Zaključek	27
8	Literatura	29

1 Uvod

Tržaško ozemlje in s tem povezano tržaško vprašanje je kljub pravno-formalni zaključenosti še vedno aktualno. To ozemlje predstavlja le enega od mnogih problemov na svetu, ki jih je potek zgodovine že razrešil, a vendar ostaja aktualno tudi dandanes, kljub temu da živimo v Evropi, ki poudarja medkulturni dialog.

Tržaško vprašanje je bilo v zgodovini pravi fenomen. Nanašalo se je na razmejitve Italije in Jugoslavije na ozemlju nekdanje Julijske krajine. Čeprav ni bilo edino na svetu, je vedno pritegnilo ogromno medijske pozornosti, saj se je o njem veliko pisalo in govorilo.

Pomembno je bilo tudi zaradi tega, ker so zahodni zavezniki po končani 2. svetovni vojni na tem koščku ozemlja želeli ostalemu svetu, predvsem pa Sovjetskemu bloku, pokazati svojo odločnost in nepopuščanje.

Za analizo problematike tržaškega ozemlja sem se odločil iz več razlogov. Prvi med njimi je zagotovo moja velika želja, da bi končno lahko naredili konec revanšizmu, ki je močno prisotno tako na eni kot na drugi strani. Tekmovanje in dokazovanje krivde, povečevanje stereotipov in preziranje drugačne kulture in jezika so dejavniki, ki slovensko in italijansko kulturo, že stoletja prisotno na tržaškem ozemlju in v širši okolici, le še bolj oddaljujejo od zelenega cilja. Ta cilj je medkulturni dialog, ki je gonilo združene evropske politike. Med razloge za takšno diplomsko delo spada tudi moje osebno zanimanje za to tematiko, saj me ozemlje Furlanije - Julijske krajine že od nekaj fascinira.

Že stoletja je to ozemlje poseljeno z več etničnimi skupinami, pretežno slovenske in italijanske narodnosti, ki druga drugo dopolnjujeta. Naravno stanje je ostalo nespremenjeno do danes, sobivanje narodnostno mešanega avtohtonega prebivalstva na tržaškem ozemlju pa še do današnjega dne ni urejeno do te mere, da bi ga lahko imenovali sprava. V diplomskem delu bom prikazal, zakaj je temu tako in na kakšni poti je slovenska, italijanska pa tudi evropska politika: ali je to pot k spravi in sožitju ter medkulturnemu dialogu ali pa je le tavanje med nešteti problemi. Osredotočil se bom na obdobje, v katerem so se odnosi med Slovenci in Italijani zaostri, načine reševanja sporov ter na današnje stanje, ki se vendarle nekoliko umirja in popravlja, glede na to, da ni več fizičnih mej. Z analizo zaporednih dogodkov in današnjega dejanskega stanja bom poskušal moji hipotezi potrditi oziroma ovreči.

2 Metodološki načrt

2.1 Cilj in pomen diplomskega dela

Cilj diplomskega dela je kar se da celovito predstaviti dejansko stanje tržaškega vprašanja nekoč in aktualne probleme tržaškega prostora danes. Med aktualne probleme vsekakor spadajo fojbe, ki igrajo vlogo pri določitvi slovensko-italijanske meje, nepoznavanje in preziranje kulture ter nepoznavanje jezika. Analiziral bom tudi podatke iz strokovne literature in medijev, ki se nanašajo na tržaško ozemlje. S tem bom poskušal dokazati, da je problem tržaškega ozemlja še vedno nerešen in da je tržaško ozemlje še vedno pojem, ki se ga previdno izgovarja. Teoretično se bom med drugim oprl na Spopad civilizacij Samuela Huntingtona in njegove kritike ter se kritično opredelil do zadevnih teoretičnih argumentov na primeru »spopada« oziroma dialoga italijanske in slovenske kulture v tržaškem prostoru.

Cilji diplomskega dela so:

- celovito predstaviti dejansko stanje tržaškega vprašanja nekoč,
- poiskati aktualne probleme, ki se nanašajo na tržaški prostor danes,
- analizirati podatke v strokovni literaturi in medijih, ki se nanašajo na problem tržaškega ozemlja.

2.2 Hipoteze

V diplomskem delu bom preučil in nato potrdil oziroma zavrnil naslednji hipotezi:

Hipoteza 1:

Tržaško vprašanje je pravno-formalno zgodovinski fenomen, toda tržaški prostor ostaja politično aktualen v kontekstu Evropske unije kot specifično narodnostno mešano ozemlje.

Hipoteza 2:

Kljub pravno-formalni irelevantnosti tržaškega vprašanja ga mediji še zmeraj obravnavajo kot aktualen politični fenomen.

2.3 Uporabljen metodologija

Pri pisanju diplomskega dela sem uporabil metode, naštet v nadaljevanju.

Poleg metode zbiranja virov sem uporabil metodo analize in interpretacije primarnih virov, kot so zakoni in mednarodne pogodbe. Z analizo sekundarnih virov, zlasti časopisnih člankov, sem poskušal pokazati, kakšno je današnje dejansko stanje na tržaškem ozemlju. Še prej pa sem predstavil pomembne zgodovinske dogodke, ki so ključni za potek in razplet tržaškega vprašanja, kjer ima seveda pomembno mesto slovenska manjšina v tem prostoru.

Uporabil sem naslednje analize:

- analiza primarnih virov (analiza zakonov in mednarodnih pogodb),
- analiza in interpretacija sekundarnih virov (analiza izbrane literature ter strokovnih in časopisnih člankov) ter
- analiza in interpretacija internetnih virov.

3 Teoretska izhodišča in pojmi

Da bi bili uporabljeni pojmi jasni in razumljivi, sem jih natančno opredelil. Temeljni koncepti v mojem diplomskem delu so vsekakor povezani s tržaškim ozemljem, zato sem tudi izpostavil pojme, ki se pojavljajo skozi celotno diplomsko delo:

- **Trst in tržaško ozemlje**

Trst je pristaniško mesto v Italiji na severnem koncu Jadranskega morja. Kot najpomembnejše pristanišče avstrijskega cesarstva je doživelo razcvet, v njem se je močno razvilo iredentistično gibanje. Po prvi svetovni vojni (1919) je bilo priključeno k Italiji. Med 2. svetovno vojno ga je okupirala nemška vojska. Leta 1945 so ga osvobodile enote jugoslovanske armade, ki pa so se na pritisk zahodnih zaveznikov morale umakniti; zasedla ga je anglo-ameriška vojska. Leta 1947 je nastalo svobodno tržaško ozemlje (STO) pod zaščito Združenih narodov, ki je obsegalo Trst z zaledjem ter del istrske obale. Nasprotujoče si zahteve Italije in tedanje Jugoslavije so uskladili na pogajanjih v Londonu leta 1954, ko so ozemlje razdelili med obe državi. Italija je dobila mesto Trst, obalno območje pa je sedaj del Slovenije. (Blake 1993, 285)

- **Tržaško vprašanje**

Ožji pomen: mednarodna diplomatska kriza po 2. svetovni vojni, ko je prišlo do mejnih sporov med Italijo in FLR Jugoslavijo glede poteka meje med državama na jugoslovanskem severozahodu oz. italijanskem severovzhodu. Spor se je reševal na mednarodni ravni v okviru povojne pariške mirovne konference, ki je trajala osem let (začasna rešitev je bila uvedba politične tvorbe STO - svobodnega tržaškega ozemlja, razdeljena na cono A, ki so jo upravljali zavezniki, in cono B, ki jo je upravljala Jugoslavija). Zaključil se je z londonskim sporazumom leta 1954 in bil kasneje nadgrajen še z osimskimi sporazumi na bilateralni ravni. Širši pomen: pojem tržaško vprašanje lahko razumemo tudi kot dolgo trajajoče stanje nerešenih odnosov med obema avtohtonima skupnostma, ki se že več kot stoletje odraža v trenjih med posameznimi družbenimi skupinami, tako na ravni neposredne interakcije kot tudi na ravneh civilno-družbenih gibanj, občinskih, krajinskih in državnih oblasti ter ideologij. To besedno zvezo lahko apliciramo tako na politične

kot na sociološke in kulturne pojave, ki so v neskladju z veljavno zakonodajo, sporazumi in samo logiko sobivanja modernega evropskega človeka. (Jeri 1961)

- **Fojba**

V italijanščini beseda »foiba« pomeni geološko formacijo, ki označuje globoka, daleč razvejana in nedostopna skalnata brezna, ki se tvorijo v kraških predelih. Na Krasu severno-vzhodne Italije, v Sloveniji in v Istri najdemo veliko število takih brezen. Svojo tragično slavo so v Italiji dosegle v povezavi z dvema nizoma dogodkov v letih 1943 in 1945. Fojbe so uporabljali kot morišča in »grobove«, v katerih so mrtveci anonimno izginjali. (Accati in Cogoy 2009, 12)

- **Iredentizem**

Pojem je izpeljanka iz italijanske besedne zveze »Italia irredenta«, kar pomeni »neodrešena Italija«, in označuje italijansko domoljubno gibanje. Cilj iredentizma je bil osvoboditi vse ozemlje, na katerem je živelo italijansko prebivalstvo, zlasti območja v Alpah in ob Jadranu, ki so bila po letu 1866 še vedno del Avstro-Ogrske. Iredentisti so začasno nehali delovati ob nastanku trozveze, ki jo je italijanska vlada sklenila z Avstro-Ogrsko in Nemčijo leta 1882, na politično prizorišče pa so se vrnili leta 1915, ko so si prizadevali za vstop Italije v prvo svetovno vojno. Z versajskim mirom so bile izpolnjene skoraj vse njihove zahteve. (Blake 1993, 113)

4 Zgodovina sobivanja na tržaškem ozemlju od 19. do 21. stoletja

Zgodovina ni nič drugega kot dialog med dovršeno preteklostjo in sedanjostjo, ki je praviloma naravnana v prihodnost. Ne da se je razvezati v samogovor, saj je meta-fizični prostor nenehnega srečevanja tradicij in perspektiv. Šele njuno/njihovo dinamično medsebojno razmerje vzpostavlja predstavo o kontinuiteti posamične in kolektivne eksistence. (Grdina 2003, 9)

Razloge za stanje, kot ga poznamo danes, moramo poiskati v zgodovini tega prostora. Vrniti se moramo nazaj v vladavino Avstro-Ogrske. Tržaško ozemlje slovi po svoji večstoletni kulturni in etični raznolikosti. »Trst je bil nekoč tako vabljev predvsem zaradi nenehnega prepletanja nasprotij. Svojih dveh natur: trgovstva in književnosti, salonov in starega mesta, Krasa in tlakovanih ulic, Slovencev in Italijanov.« (Soban 2010)

Prav zaradi takšne preteklosti je bila potreba po vzpostavitvi italijanske narodnostne identitete na eni strani in slovenske na drugi prioriteta. »Trst je v resnici mesto s šarmom. Dolga leta je bil nekakšen Dunaj v malem. Križišče kultur in prstan narodov, ki je sem, ob neskončno morje, vabilo mnoge znane evropske ustvarjalce in nemirne duhove.« (Soban 2010)

Izguba osrednjega gospodarskega pomena in s tem povezanega bogastva edinega sredozemskega pristanišča avstrijskega cesarstva je Trst pripeljala do krize identitete, katere sledi so še danes vidne v zavesti Tržičanov. Ti danes italijansko vlado obsojajo, da to regijo zanemarja in da ji ne uspeva obdržati njenega nekdanjega pomena.

Pri uveljavljanju enoznačne italijanske identitete se je obenem uveljavila zelo konfliktna drža do sledi preteklosti in multikulturnega značaja Trsta, oblikovanega skozi stoletja. Ta se kaže v odnosu med italijansko večino in slovensko manjšino, ki predstavlja približno 10 % vsega tržaškega prebivalstva. »V potrditev lastne identitete se manjšino uporablja za projekcijsko površino in se vanjo investirajo negativni stereotipi. S temi mehanizmi razcepa se gradi psihološka konfliktnost, ki je v socialni, kulturni in politični realnosti povsem neutemeljena.« (Accati in Cogoy 2009, 20)

Na drugi strani imamo slovensko manjšino, ki ji tako stanje pravzaprav ustreza, saj pri matičnem narodu s tem vzbuja strah in občutek izredno slabega in ponižujočega ravnanja Italije. »

Nerešene težave obstajajo na obeh straneh, razmere pa niso niti malo podobne stanju, ki ga poznamo iz medijev. Slovenci in Italijani na Tržaškem ozemlju so živeli, živijo in bodo živeli v simbiozi. Napetosti med njimi so vedno prisotne in najverjetneje bodo tudi ostale, saj jih povzroča politika. Ravno te napetosti pa nekaterim tako na slovenski kot na italijanski strani prinašajo korist za boljši politični položaj.

Samuel Huntington pravi, da vedno »obstajata dva svetova: mi in oni. Medtem, ko pričakovanja enotnega sveta nastopajo ob koncu velikih vojn, se težnja po razmišljanju o dveh svetovih pojavlja v vsej človeški zgodovini. Ljudje so vedno nagnjeni k temu, da se delijo na nas in njih, pripadnike skupine in druge, našo civilizacijo in tiste barbare.« (Huntington 2005, 32)

Odnosi med Slovenci in Italijani na tržaškem ozemlju niso bili od vedno tako zaostreni. Do prve polovice 19. stoletja so bili odnosi prijateljski. Slovenci na tržaškem ozemlju niso povzročali skrbi Italijanom. Ti so videli tekmeca v nemškem in avstrijskem narodu, ki sta bila gospodarsko in finančno močnejša od Slovencev. Italijani so prezirali slovensko kulturo kot tudi nemško, avstrijsko, hrvaško, francosko ..., vendar so Slovence imeli za nekakšne dobre barbare in v njih niso videli nevarnosti.

To se je v drugi polovici 19. stoletja povsem spremenilo. »Odnosi med Italijani in Slovenci, ki so živeli na območju tedaj avstrijskega Primorja, so se zaostрили sredi 19. stoletja, ko sta se v revolucionarnih letih 1848–49 med enimi in drugimi začeli krepiti narodnostna zavest in težnja po združitvi v lastno državo.« (Bebler in drugi 2006)

»Vse do leta 1860/61, ko je prišlo v habsburški monarhiji do trajne uveljavitve ustavne ureditve, so morali biti Slovenci, podobno kot več drugih srednjeevropskih jezikovnih skupnosti, zgolj kulturno-politično gibanje in ne narod v pravem pomenu besede.« (Grdina 2003, 13).

Po vzponu nacionalizma se je stanje na obeh straneh poslabšalo. Slovenska nacionalna zavest in težnja po Trstu je strmo naraščala skupaj s slovenskim gospodarstvom. »Dejansko je bil na bridkih izkušnjah sedemdesetih let utemeljen prihodnji vzpon Slovencev, ki je fascinaliral tudi nekatere tuje poznavalce razmer v habsburški monarhiji.« (Grdina 2003, 44)

Gospodarska rast je tudi v tržaškem zaledju bliskovito naraščala.

»Od leta 1880 do 1902 se je domači kapital na Kranjskem s smešnih 38.450 kron dvignil na vsega upoštevanja vrednih 2.318.100 kron. Krediti so v istem času narasli še bolj – od zanemarljivih 32.480 kron na 44 milijonov kron. Obseg tovrstnih poslov se je torej povečal kar za 1364-krat (na Češkem v istem času zgolj za 3,5 %, v celotni Avstriji pa za 5 %).« (Grdina 2003, 44)

Slovenske zahteve po Trstu so obrnile tudi mišljenja Italijanov. Tako so sumničenja in nezaupanja zajela tudi Slovence, ki s kritikami niso ostali dolžni nikomur. Bili so zelo ostrí do Italijanov in so nastopali v radikalnem prepričanju, da mora Avstrija izročiti Trst Slovincem. Zapleti v drugi polovici 19. stoletja kasneje pripeljejo do zgodovinsko poznanega tržaškega vprašanja.

4.1 Razvoj tržaškega vprašanja

Tržaško vprašanje se razvije po koncu 1. svetovne vojne leta 1918. Za Slovence je to trenutek, ko padejo avstro-ogrski okvirji in se jim ponudi priložnost za združitev v eno slovensko državo, o kateri so sanjali skozi celotno zgodovino naroda. Z razpadom stare Avstro-Ogrske je razpadel tudi sistem, ki je onemogočal Slovincem in tudi pripadnikom južnih Slovanov, ki so spadali pod habsburško monarhijo, povezovanje in združitev v tako imenovan trializem, ki bi Slovane enakovredil z nemško govorečimi v avstro-ogrski monarhiji in z Ogrí. (Prunk 2008)

Za italijanski narod oz. italijansko stran je konec 1. svetovne vojne pomenil edinstven trenutek, v katerem bi končno združili vse ozemlje, ki pripada Italiji, v okvir Kraljevine Italije. Italija je želela zaključiti poenotenje države. To poenotenje se je začelo v 19. stoletju, leta 1861 (*ital.* »risorgimento«), vendar ji ni uspelo združiti celotnega ozemlja, kot so si zamislili njeni voditelji, saj ji je to onemogočala avstro-ogrska monarhija. Znano je, kako so se razvijali dogodki po končani 1. svetovni vojni leta 1918.

Italijanske težnje so imele velik adut v tajnem londonskem sporazumu, ki ga je Italija podpisala z zahodnimi zavezniki leta 1915 v Londonu. Zahodni zavezniki so Italiji obljubili nekatera želená ozemlja, ki so bila tedaj pod avstrijsko monarhijo. Italija ni dobila vseh ozemelj, dogovorjenih v londonskem sporazumu, zato je pri njih ostalo prepričanje o

iredentizmu. Iredenta so nekatera ozemlja, ki jih Italija more oz. si jih želi in jih ima vso pravico dobiti nazaj. To je bil tudi vzrok za številne spore s slovensko, hrvaško in takrat jugoslovansko stranjo. (Borak in Fisher 2006)

Jugoslovanska stran, natančneje slovenska in hrvaška, je zaradi italijanske zasedbe ozemlja celotne Julijske krajine po 1. svetovni vojni trpela. Tu je Italija izvajala politiko italijanizacije, še preden so na oblast prišli fašisti, ki so stvari le še bolj zaostрили z nasiljem in zakoni.

V 20. in 30. letih 20. stoletja je na tem ozemlju potekal podtalni boj Slovencev in Hrvatov, znan pod imenom TIGR, proti italijanskemu oz. fašističnemu režimu. Kasneje je v času 2. svetovne vojne prišlo do agresije in osvoboditve tržaškega ozemlja s strani jugoslovanske armade leta 1945. Sledilo je 40-dnevno obdobje, v katerem so se na tem ozemlju dogajali ekscesi, znani kot fojbe, kar je že tedaj vzbujalo veliko pozornosti in jo vzbuja tudi danes. (Bajc 2009)

Tržaško vprašanje po 2. svetovni vojni je potrebno pravno formalno umestiti v naslednje okvirje; meje med Italijo in Jugoslavijo so bile takrat še vedno pravno formalno nespremenjene. Italija je formalno posedovala ozemlje, pripisano z Rapalsko pogodbo. Njene meje so segale do današnje Postojne. Jugoslavija in Italija podpišeta mirovno pogodbo 10. februarja 1946. V veljavo pride komaj 15. septembra leta 1947. Torej ima Italija od 10. februarja 1946 do 15. septembra 1947 še vedno pravno formalno meje, ki jih določa Rapalska pogodba. (Bajc 2009)

Nato nastopi Pariška mirovna pogodba, s katero Italija izgubi del velike cone B, ki jo dobi Jugoslavija. Del tedanje cone A dobi Italija. Ostane še sporni del ozemlja tržaške pokrajine v Istri, koprski in bujski okraj, ki spor med državama nadaljuje do leta 1954. Takrat nastopi Londonski memorandum, ki pa ga italijanska stran ne ratificira in ga uradno ne priznava, zato se spor vleče vse do leta 1975, ko pride do podpisa Osimskih sporazumov oz. do leta 1977 z njihovo ratifikacijo. Z ratifikacijo Osimskih sporazumov se definitivno pravno-formalno zaključi vprašanje meje in s tem tudi tržaško vprašanje. (Borak in Fisher 2006)

»V Italiji se še posebej v desničarskih ali iredentističnih oz. skrajno nacionalističnih krogih pojavlja ideja oz. mišljenje, da je Italija krivično izgubila ozemlje in da ga mora pridobiti nazaj. Slovenija kot naslednica Jugoslavije leta 1992 sprejme vlogo Osimskih sporazumov.« (Bajc 2009)

Tržaško vprašanje velja za zgodovinski fenomen zaradi večletnega reševanja tega problema. Tik pred koncem 2. svetovne vojne Jugoslovanska stran in zavezniki niso našli rešitve in dogovora glede tega ozemlja. Želja zaveznikov je bila zasedba celotne Italije, medtem ko bi reševanje meje prepustili mirovnim konferencam. Jugoslavija se s tem ni strinjala in tudi končnega odgovora ni podala.

Jugoslovanska prednost je bila v prejudiciranju zasedbe tržaškega ozemlja. Kasneje je bila zaradi pritiska zaveznikov prisiljena k umiku. Jugoslovanska armada se je umaknila proti vzhodu na Morganovo linijo, ki se je potem ohranila kot neke vrste meja med Italijo in Jugoslavijo, kasneje meja med Italijo in Slovenijo.

Fenomen je bil tako pereč in poln interesov na obeh straneh, da so spor uredili z Osimskimi sporazumi leta 1975, ki pa so bili posledica znamenite konference v Helsinkih leta 1974, na kateri so določili, da mej v Evropi ne bodo več premikali.

»Pomembno je še dejstvo, da so Združene države Amerike pritiskale na Italijo, da končno uredi mejo z Jugoslavijo. Zaradi pričakovanja Titove naravne smrti naj bi bilo reševanje mejnega vprašanja oteženo.« (Bajc 2009)

5 Problemi danes

V Evropski uniji je narodnostno mešanih ozemelj veliko, natančne številke kažejo, da jih je okoli 40 milijonov. Tudi drugod po svetu se pojavljajo primeri, podobni tržaškemu, vendar pa ima vsak svoje specifičnosti. Znana so narodnostno mešana ozemlja, kjer živijo nekatere narodnostne skupnosti manjšin, ki imajo svojo matično državo, poznamo pa tudi take, ki svoje matične države nimajo. Slovenska manjšina v Italiji ima močno zaledje, saj imamo Slovenci svojo državo, kar ima posebno težo. Obstajajo manjšine, ki pri svojem razvoju niso deležne pomoči zaledja.

Na tržaškem ozemlju je nadpovprečno prisotna in močna dediščina zgodovine, ki vpliva na dogajanje v tej pokrajini. Posebej je potrebno poudariti zgodovino fojb in ezulov oz. optantov. Tudi to ni edini primer, ki se je zgodil v zgodovini ob koncu 2. svetovne vojne. Ezulov oz. ljudi, ki so prisilno odšli iz vzhodne Evrope (Nemcev), je bilo bistveno več kot italijanskih ezulov, ki so zapustili Istro in Dalmacijo. Viri navajajo, da je bilo iz pokrajine Sudeti izgnanih okrog 12–13 milijonov Nemcev.

Tu se postavlja vprašanje oblikovalcem politike medkulturnih odnosov in sobivanja v Evropi: ali je možno, da bi Nemci, ki so bili v nekaj dneh na zelo krut način izgnani iz vzhodne Evrope, sedaj zahtevali odškodnine za povzročena dejanja, ki so bila storjena nad njimi?

Nemčija se je do sedaj kazala v zelo pametni in resni luči. Vodila je trezno politiko in je do sedaj vse to zavračala. V Evropi lahko pride do takšnega trenda, mogoče zaradi ekonomske krize, zaradi nečesa drugega ali mogoče zaradi odnosa, ki po eni strani zabriše meje med kulturami, po drugi strani pa se te razlike zaradi politike ponekod večajo. Z ekonomskega vidika je tujec na nek način osovražen. Možno je ustvarjanje ksenofobij. Največjo nevarnost predstavljajo politične stranke, ki se ustanavljajo in svoj program bazirajo na sovraštvu in ksenofobiji do drugih. (Bajc 2009).

Tržaško ozemlje ima veliko značilnosti, ki lahko povzročijo zgoraj navedene probleme. Trenutno je Trst samo primer potencialne nevarnosti.

5.1 Slovenska manjšina na tržaškem ozemlju

Na Tržaškem je slovenska manjšina takoj po 2. svetovni vojni s strani zaveznikov pridobila nekatere pravice. Najpomembnejši sta šolstvo in radio v slovenskem jeziku (današnji RAI). Nekatere pravice so bile kasneje zapisane v velikih mednarodnih pogodbah, kot so Pariška mirovna pogodba, Londonski memorandum in Osimski sporazumi. Najbolj problematično pri vseh teh zapisanih pravicah za zaščito Slovencev v Italiji je bilo to, da so pravice večkrat ostale samo na papirju in ne v dejanjih.

Poudariti je treba tudi, da slovenska manjšina na Tržaškem vse preveč čaka na dejanja, ki naj bi se uresničila. Svojo energijo manjšina ne izrablja za načrtovanje svoje prihodnosti in razvoja, ampak vedno čaka na nov, boljši zakon. Težnja k tezi, da je potrebno manjšino ohranjati, ni vedno najboljša, saj jo je potrebno tudi razvijati.

»Jezikovna manjšina je na dolgi rok obsojena na propad, če si za cilj postavlja ohranjanje trenutnih pripadnikov manjšine in njihovih potomcev. Naj bo pri tem še tako uspešna, bo zaradi širšega okolja vsako generacijo nekaj pripadnikov izgubila zaradi izseljevanja, asimilacije, mešanih zakonov ...« (Brezigar 2007, 106)

Slovenska manjšina v Italiji ima veliko podporo matičnega naroda v Republiki Sloveniji, kar ji daje še večjo verodostojnost. »Slovenija naj bi pri gospodarski krepitvi manjšine sodelovala tako neposredno s finančno pomočjo kot posredno – s tako politiko ekonomskih odnosov s slovenskim zamejskim gospodarstvom, ki bi ga dolgoročno okrepila. V to sodelovanje so se prek Gospodarske zbornice ali samostojno vključili banke in podjetja, in sicer tako s proizvodnim sodelovanjem kot s skupnim vlaganjem.« (Borak in Fisher 2006, 1238)

Urad Vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu je za slovensko manjšino v Italiji letos namenil 3,84 milijona evrov (lani 3,95 milijona), Italija pa dobrih 5 milijonov evrov. Kot je pojasnil minister, si urad prizadeva, da bi v večji meri podpirali gospodarsko sodelovanje in krepitev kulture, posebno pozornost pa bi radi namenili tudi mladim. Manj denarja pa naj bi namenili političnim organizacijam manjšin. (Dnevnik 2010)

Iz Slovenije prihajajo finančne podpore, ker je stanje naših rojakov v Italiji prikazano kot zelo zaskrbljujoče.

»Naši zamejci so vse bolj prepričani, da postajajo žrtve institucionalnega prezira, da so pravzaprav nevidna, kmalu morda celo izbrisana manjšina ...« (Grizold 2009)

Vemo, da v resnici ni tako, kot se prikazuje, saj naši rojaki v Italiji delujejo kot aktivni državljani v svoji državi, čeprav so etnična manjšina. To pomeni, da se politično udeležujejo na italijanski politični sceni, da se ne omejujejo zgolj na svoje etnično politično predstavništvo, pač pa si izbirajo stranke glede na svoje ideološko prepričanje.

Vsaka manjšina bi morala premostiti strah pred izginotjem, ki jo žene v izolacijo in s tem neliberalnost, reakcionarnost, paranojo in korupcijo. »Za pravo sliko je potreben poglobljen in sistematičen študij preteklosti in kritična ocena raznolike sedanjosti. Padeč meja v glavah ni odvisen samo od nekega dolgotrajnega razvoja, temveč tudi od našega pospeševanja tega razvoja.« (Pahor 2007)

To se pokaže tudi pri slovenskih šolah, ki nočejo narediti pomembnega koraka naprej k dvojezičnosti. Pojavljajo se strahovi, kaj naj bi preprečevalo etnično slovenskim staršem ali staršem mešanih zakonov, da otroke vpišejo v šolo z italijanskim učnim jezikom, na primer zaradi večje izbire programov, smeri in šol. Za slovensko šolo bi to pomenilo nezaželeno konkurenco, za katero se boji, da ji ne bo kos. Potrebno pa si je zastaviti vprašanje, ali je omejenost možnosti, ki jih ponuja slovenska šola, s tem da upada slovensko prebivalstvo na Tržaškem, res najboljši način za zadrževanje otrok v šolah s samo slovenskim učnim jezikom.

Problem je seveda tudi v tem, da bi manjšine lažje prepoznale svojo vlogo, če bi jih države, Italija seveda tu ni izjema, obravnavale kot dragocene, ne pa kot nebodigatreba. Vendar pa je bistveni miselni preskok potreben že pri najosnovnejšem premisleku o identiteti. Slovenci v Italiji so dejansko italijanski državljani slovenske narodnosti, in tu je razlika med etnokratico in politično skupnostjo. Njihov prvi dom je zdaj država, kjer etnično niso v večini, in tu bi se morali čimbolj vključiti v večinsko skupnost, obenem pa paziti na pritiske, ki vodijo v italijanizacijo. Voditi jih mora misel, da živijo v sodobnem, dovolj strpnem in multikulturnem svetu. Tudi svoj odnos do Slovenije bi morali prevetriti in raje pomagati pri zahtevnem projektu samostojne države Slovenije. Nenehno zahtevajo finančno in politično pomoč Republike Slovenije, saj se opirajo na absurden zgodovinski dolg, čeprav so materialno v bistveno boljšem položaju, kot je povprečje v matici.

5.2 Fojbe

Na tržaškem ozemlju je dediščina zgodovine izjemno prisotna in močna ter vpliva na dogajanje v tej pokrajini. Posebej je potrebno poudariti zgodovino fobj in ezulov oz. optantov. Italijanska stran je 10. februar razglasila za Dan spomina na fojbe in odhod optantov iz ozemelj, ki so po 2. svetovni vojni pripadala Jugoslaviji. Sledilo je ogorčenje s slovenske in hrvaške strani, val nestrinjanja in neodobravanja ter izjave o preziranju fašističnega sistema v Sloveniji in na Hrvaškem.

Slovenska stran ni ostala dolžna Italiji in je določila dva nova praznika, in sicer dan priključitve Primorske k matični državi ter dan priključitve Prekmurja k matični državi. Vsa ta nova obeležja niso prav noben vzor multikulturnega dialoga, saj gre tako na eni kot na drugi strani za preziranje in nespoštovanje. V nadaljevanju bi rad pojasnil, zakaj so fojbe tiste, ki vedno znova prebujajo čustva in strasti tako na slovenski kot na italijanski strani.

»S terminom fojbe razumemo vrsto travmatičnih dogodkov, ki so se proti koncu 2. svetovne vojne dogodili v severnovzhodnem mejnem področju Italije, v Sloveniji in na Hrvaškem. V dveh kratkotrajnih razdobjih, leta 1943 in 1945, je prišlo do pobojev tudi civilnega prebivalstva.« (Accati in Cogoy 2009, 10)

Umorjene so odstranili na ta način, da so jih zmetali v kraška brezna oz. fojbe, in tako so se fojbe zapisale v zgodovino kot tragičen dogodek. Že prej je bilo omenjeno, da so se ti tragični dogodki zgodili na mejnem območju, ki danes pripada trem različnim državam: Italiji, Sloveniji in Hrvaški. »Tako lahko v njihovi percepciji prepoznamo za spominjanje tipičen fenomen, saj je vsak narod napisal svojo lastno zgodovino, ki proizvaja narodne pripovedi ...« (Accati in Cogoy 2009, 11)

Prvi poboji so bili leta 1943 v Istri, ko so partizani slovenske, hrvaške in italijanske pripadnosti, sredi kaotičnega umika italijanskih čet in dela fašističnega upravnega aparata, skušali zasesti področja, ki so ostala brez oblasti, in se pripraviti na boj proti grozeči nemški nevarnosti. »V tistem času se je tudi razvnel bes slovenskega in hrvaškega pretežno kmečkega prebivalstva. Tako partizani kot tudi kmetje so tedaj Italijane, ki so še ostali v Istri in so zastopali fašistični upravni aparat, dozdevne kolaborante režima, tudi Slovence in Hrvate, pa tudi navadne državljane italijanskega izvora, aretirali, nekatere ubili in jih vrgli v različne fojbe.« (Accati in Cogoy 2009, 14)

Število umorjenih in vrženih v fojbe naj bi se po strokovnih ocenah in dokazih gibalo nekje med 350 do 400 ljudi.

Drugi niz pobojev se je dogajal leta 1945 v Trstu in Julijski krajini, natančneje 1. maja ob koncu 2. svetovne vojne. »Čas jugoslovanske okupacije Trsta in okolice je v italijanskem kolektivnem spominu zapisan kot grozljivih 40 dni.« (Accati in Cogoy 2009, 15)

Na tržaškem ozemlju je takrat nastalo antifašistično gibanje italijanskih partizanov, pri katerem je potrebno razlikovati dve smeri, ki sta zelo pomembni za tragične dogodke ob koncu 2. svetovne vojne. Del partizanov so tvorile antifašistične skupine, ki so se bojevale za osvoboditev Italije od nacifašizma, drugi del pa je bil zavezan komunistični stranki in je strmel k združitvi z jugoslovansko narodnoosvobodilno vojsko s ciljem, da bi zasedena področja priključili socialistični svobodni državi. (Borak in Fisher 2006)

Titov poizkus vzpostavitve hegemonije nad osvobojenim ozemljem, ki je bil podprt tudi s strani italijanskih komunistično usmerjenih partizanov, je tako vodil do številnih aretacij in eksekucij med prebivalstvom. Italijanske vojake so poslali v taborišča, kolaborante in fašiste, protifašiste, nekomunistične državljane ter tudi pripadnike slovenske manjšine, za katere so menili, da se bodo uprli priključitvi k Jugoslaviji, pa so aretirali. Na Krasu med Trstom in Gorico je prišlo do pokolov nad prebivalstvom in metanja umorjenih v fojbe. Po zgodovinskih virih je bilo takšnih infojbiranih (ital. »infoibati«) približno med 500 in 1500. (Accati in Cogoy 2009, 16)

»Skrivnostni značaj fojb ima močan psihološki in simbolični pomen, ubite so odvrkli v skalna brezna, kot da bi jih izbrisala zemlja, izginili so na nedomač način, kot da ne bi nikoli obstajali. Ravno način, kako se znebiti mrtvih, njihovo posplošeno poimenovanje v italijanski javnosti kot »infoibati«, je še podžgal naknadno mistifikacijo dogodkov.« (Accati in Cogoy 2009, 16)

Italijanska stran zagovarja tezo, da je bilo pobitih in v fojbe vrženih od 1500 do 2000 ljudi v Istri ter od 10.000 do 30.000 v Trstu in Julijski krajini. Šlo naj bi za genocid nad italijanskim prebivalstvom. Fojbe so italijanski javnosti predstavljene kot edinstven dogodek neznanskih dimenzij, etično čiščenje, celo genocid nad italijanskim prebivalstvom, ki ga je izvajala jugoslovanska armada. Zgodovinarji dokazujejo, da gre pri teh številkah za pretiravanje, saj

naj bi se uporabljali seznamami, v katerih so vsebovane vse osebe, ki so izginile ob koncu 2. svetovne vojne. V teh seznamih so vsebovani vojni ujetniki, pogrešani in vojaki, ki so padli na tem področju.

Poleg tega je znano, da so se kraških brezen posluževali tudi partizani in Nemci. (Borak in Fisher 2006)

»Prvi so poskušali ščititi družine padlih partizanov pred represalijami, zato so jih skrivali v kraška brezna, drugi pa so našli lažji način pri odstranitvi trupel. Poleg vsega tega so fojbe uporabljali tudi zato, da bi odstranili ubite Slovence in Hrvate, ki so se zoperstavili komunistični revoluciji.« (Accati in Cogoy 2009, 18)

Kljub tem podatkom se večji del javnosti do danes ne more znebiti predstave o množičnem iztrebljanju italijanskega prebivalstva. Da bi podprli to tezo o poizkusu genocida, je bilo obenem potrebno iz kolektivnega spomina izključiti vse neitalijanske infojbirance. »Infoibati, perche Italiani« – ubiti in vrženi v fojbe so bili le zato, ker so bili Italijani. V tem pripisovanju se skriva dvojni pomen. Anonimizacija izenači vse infojbirance, zato da se na primer vprašanj o razlogih za njihov uboj ne sme več postavljati. Iz analize obstoječih seznamov imen pa vendarle izhaja, da razen nedolžnih civilnih oseb veliko žrtev ni bilo ubitih le zato, ker bi bili Italijani ali Italijanke, temveč ker so bili sami v precejšnji meri udeleženci v zločinih, storjenih v imenu fašizma. (Accati in Cogoy 2009, 17).

Zgornji argumenti se izrabljajo v politične namene in še vedno močno vplivajo na določen del volivcev. Nekateri politiki se tega zavedajo in to ciklično uporabljajo v svojih predvolilnih političnih programih. »Slednje predstavlja velik problem, saj se pogosto gradi na nepreziranju in strpnosti. Vendar nekatere politične poteze s podporo medijev lahko to v trenutku podrejo.« (Bajc 2009)

V 60., 70. in tudi v 80. letih 20. stoletja se je nestrpnost kazala tudi tako, da so nekatere skupine mlajših prenapetežev oz. nacionalistov na Tržaškem hodile po slovenskih vaseh in pretepale prebivalce.

5.3 Film Srce v breznu (Il Cuore nel Pozzo)

Eden od tovrstnih poskusov manipulacije z volivci je bil nedavno posnet italijanski film *Srce v breznu* (*Il Cuore nel Pozzo*, 2005), ki je svoje korenine pognal ravno pri stranki Nacionalnega zavezništva, ki je zaveznica stranke Naprej Italija. Film *Srce v breznu* verjetno ne bi dobil veliko medijske pozornosti v Italiji, če ne bi bil tako promoviran in zelo dobro medijsko podprt.

Če igrani televizijski film Srce v breznu ne bi bil močno hoten s strani stranke Nacionalnega zavezništva, zaveznice stranke Naprej Italija v vladah Silvia Berlusconi, verjetno v italijanskih medijih ne bi bil deležen tolikšne pozornosti, ki se je končno konkretizirala z desetmilijonskim televizijskim občinstvom. Seznanitev italijanske javnosti s tragedijo fojb je bil sicer eden izmed glavnih programskih ciljev Maurizia Gasparrija, poslanca stranke Nacionalnega zavezništva in ministra za telekomunikacije od leta 2002 do 2006, ki je 18. aprila 2002 v intervjuju za dnevnik La Stampa izjavil: 'Če naredimo dokumentarec, morda celo z izkopom kosti, izzovemo le zavračanje. Mislim, da bi bil učinkovitejši igrani film, ki bi pripovedoval zgodbo ene izmed tistih ubogih družin. To so velike tragedije. Kot tragedija holokavsta ali Ane Frank.' (Accati in Cogoy 2009, 41)

5.4 Mazanje dvojezičnih krajevnih tabel in oskrunjenje spomenikov

Nič nenavadnega ni, da je epicenter vsega tega dogajanja na Tržaškem, kjer prihaja do oskrunjenja spomenikov, mazanja dvojezičnih tabel in napisov. Tudi to ni osamljen primer v Evropi. Dejstvo je, da doslej na tem območju niso prijeli niti enega krivca za povzročeno škodo. Izzivanje nestrpnosti ni prisotno zgolj na italijanski strani, temveč tudi na slovenski. Nestrpnost na italijanski strani se danes kaže pri prebiranju časopisov. Tu gre predvsem za podcenjevanje Slovencev, ki je pri Italijanah že zgodovinsko prisotno. Slovenec v Italiji ni postavljen na enakovredno raven, kakor bi si sam želel. Slednje povzroča nestrpnost tudi na slovenski strani, ki je bolj obrambnega značaja. (Bajc 2009)

6 Alternativa in medkulturni dialog

To, kar je ljudem skupno, je bolj zavest o skupnem sovražniku (ali zlu) kakor pa zavezanost skupni kulturi. Človeška družba je univerzalna, ker je človeška, posebno ker je družba. Vendar tanka minimalna morala izhaja iz skupne človeškosti, univerzalna nagnjenja k nečemu pa ostajajo v vseh kulturah. Namesto uveljavljanja domnevno univerzalnih značilnosti ene civilizacije zahteva kulturno sobivanje iskanje tega, kar je skupno vsem civilizacijam. V mnogocivilizacijskem svetu je konstruktivna smer zavreči univerzalizem, sprejeti raznolikost in iskati skupne poteze. (Huntington 2005, 407)

Čeprav Huntington v Spopadu civilizacij gleda predvsem z vidika globalnega sveta, saj preučuje naravo celotne svetovne ureditve, pa je njegovo sporočilo jasno: ravno raznolikost civilizacij je tisti dejavnik, ki v največji meri določa dinamiko odnosov v svetu.

»Ne ideologija, ne ekonomija, ampak kultura je potemtakem tista, ki je odločilna, saj se povezave in zavezništva oblikujejo na podlagi kulturne bližine ali različnosti.« (Huntington 2005, 414)

Prav zato sloni celotna evropska politika na medkulturnem dialogu. Kulturna raznolikost kot jo pozna Evropa in na katero smo tudi ponosni, je večplastna in kompleksna. Naši pogledi nanjo niso vedno enaki. Navezujejo se na našo zgodovino, bližnje okolje in na naš pogled na svet.

Zakaj kulturni dialog ravno sedaj na začetku 21. stoletja? Odgovor se skriva v širitvi EU, v globalizaciji, transnacionalni komunikaciji in množici identitet (ali občutkov pripadnosti). Pod vprašaj se postavljajo stara prepričanja, tradicionalni občutek za meje in prevladovanje kulture nacionalne države.

»Na raznolikost reagiramo s strahom, populizmom in celo rasizmom, vendar pa na srečo tudi s solidarnostjo, razumevanjem, radovednostjo; z medkulturnim dialogom kot načinom boljšega razumevanja tega, kje in kdo smo.« (Chenal v Mikolič 2008, 42)

Medkulturni dialog med Slovenci in Italijani na tržaškem ozemlju je prisoten v veliki večini. Poleg vseh medijev, ki pomagajo širiti medkulturni dialog, bi na Tržaškem izpostavil učenje in rabo jezika, nepreziranje in sodelovanje med posamezniki ter zanimanje za tujo kulturo.

6.1 Učenje jezika

Ključne kulturne prvine, ki določajo civilizacijo, so v klasični obliki razložili Atenci, ko so Špartancem zagotovili, da jih ne bodo izdali Perzijcem ... kri, jezik, vera, način življenja, to je bilo Grkom skupno in to jih je razlikovalo od Perzijcev in drugih Negrkov. Vendar je med vsemi objektivnimi prvinami, ki civilizacijo določajo, običajno najpomembnejša vera, kakor so Atenci poudarili. V zelo veliki meri so se glavne civilizacije v človeški zgodovini skoraj enačile z velikimi svetovnimi religijami. Ljudstva, ki imajo skupno etično pripadnost in jezik, a se razlikujejo v veri, se lahko koljejo med seboj, kakor se je zgodilo v Libanonu, nekdanji Jugoslaviji in na indijski podcelini. (Huntington 2005, 46–47)

V slovensko-italijanskih odnosih na tržaškem ozemlju je ravno jezik tisti, ki igra vodilno vlogo v boljšem razumevanju. To razumevanje ne temelji na nikakršni tuji kulturi, povezani z vero oz. religijo. Še več, tako Slovenci kot Italijani imamo skupne krščanske korenine. Tudi način življenja se bistveno ne razlikuje.

Gre predvsem za apatičen odnos Italijanov do slovenskega jezika, ki pa se vendarle popravlja, saj je opaziti povečanje zanimanja in vpisov na tečaje slovenščine. Učenje in raba jezikov je temeljni pogoj za sobivanje in sožitje v skupnem prostoru. Jezik je sredstvo, ki omogoča sporazumevanje med posamezniki, sporazumevanje pa odpira pot do strpnosti in sožitja posameznikov in skupin, ki želijo skupaj uresničevati enake ali pa podobne cilje.

Poznavanje ali vsaj pasivno razumevanje slovenskega oz. italijanskega jezika s strani večinskega prebivalstva bi po mnenju strokovnjakov pripomoglo k izboljšanju medsebojnih odnosov in k pravi vzajemni integraciji.

Medkulturni dialog v združeni Evropi ne predstavlja nikakršne nevarnosti za manjšine, saj temelji na obojestranskem spoštovanju med posameznimi manjšinami ter med manjšino in večino. Deluje tako, da bi bili vsi čim bolj vzajemno vključeni v večinski kulturni prostor na skupni poti od premoščanja stereotipnih predstav in predsodkov do bolj celostnih in harmoničnih odnosov.

Skupina evropskih intelektualcev, ki se zavzema za medkulturni dialog, v svojem poročilu poudarja, da je učenje jezika partnerja, ki je bil nekoč sovražnik, pomembno dejanje tako v simbolnem smislu kot zaradi praktičnih učinkov. Evropski poslovni forum

v svojem poročilu navaja prepričljive dokaze o koristnosti večjezičnosti na delovnem področju tako za posameznika kot za podjetja. Tudi psihološke raziskave kažejo, da zgodnja dvojezičnost pozitivno spodbuja kognitivni in socialni razvoj osebe, širi kulturno razgledanost in omogoča boljše vključevanje v družbo. (Luccio v Sosič 1990, 28)

6.2 Mešani zakoni

Predpostavlja se, da sta vitalnost slovenskega jezika in slovenska identiteta soodvisni, zato se ponuja hipoteza, da mešani zakoni ogrožajo vitalnost slovenskega jezika in slovensko identiteto. Izraža se stališče, po katerem so mešani zakoni »nevarni« za obstoj jezika in naroda, zato je potrebno nekaj storiti, da ohranimo jezik in identiteto. Mislim, da je to stališče globoko ukoreninjeno v vseh nas. Poudariti želim, da sta vprašanji jezika in naroda vezani na družino in otroke, tesno se prepletata s posameznikovimi emocijami in močno zaznamujeta takšne zakone.

Problematika mešanih zakonov je občutljiva tudi z družbenega vidika. Zakon med Slovincem/-ko in pripadnikom/-co italijanske narodnosti so Slovenci v Italiji dolgo obravnavali kot izdajstvo. V zadnjih desetletjih se je odnos spremenil, negativno obarvana naravnost pa je še prisotna, saj se mešani zakoni še vedno prištevajo med tiste erozijske dejavnike, ki jih ni mogoče nadzirati.

Napačno je mišljenje, da so nosilci etnocentričnega odnosa samo nekateri Slovenci v Italiji. To stališče je namreč ukoreninjeno v družbi in pri posameznikih, ki to družbo sestavljajo. Čeprav je posameznik po lastni izbiri lahko bliže medkulturnemu stališču, je v njem samem etnocentrični pogled še vedno prisoten. Seveda ni v vseh enako dejaven. Pri nekaterih posameznikih ostaja na nezavedni ravni, pri drugih pa je morda že ozaveščen in torej bolj upravljiv. (Bajc in drugi 2008)

Zakonci v mešanih zakonih vidijo integracijo kot dolgoročen proces, do katerega pride ob stiku dveh ali več skupin, ki živijo na istem prostoru. Integracija zanje pomeni priložnost, še posebej takrat, ko vsakdo od tega procesa nekaj pridobi. Pri mešanih zakonih se pojavlja alternativa predvsem v tem, da partnerja ne gledata drug na drugega v smislu segregacije »mi smo mi, oni so oni«, pač pa gre za neko vrsto medsebojne obogatitve oziroma kontaminacije, ki hkrati implicira, da se vsak subjekt v dialogu odreče do drugačnosti nenaklonjenim

nacionalističnim pristopom. Gre za enakopravnost sobivanja, ne pa za nadvlado enega naroda nad drugim. (Bajc in drugi 2008)

6.3 Medkulturni dialog v poslovnem svetu

Če je bila v preteklosti funkcija slovenske manjšine v Italiji usmerjena predvsem k gospodarskemu posredovanju med dvema družbeno-politično različnima državama in sistemoma, je od razkroja Jugoslavije, osamosvojitve Slovenije in poenotenja političnih in družbeno-ekonomskih razmer na obeh straneh meje ta vloga izgubila svoj smisel oziroma se je od mednarodne preusmerila na manjšini bolj prikladno regionalno raven. Vzporedno s tem pa se slovenski manjšini v Italiji, tako kot drugim obmejnim manjšinskim skupnostim v Evropi, odpirajo nove perspektive in nove naloge na področju prekomejne družbene in kulturne integracije in povezovanja. (Bufon 1999)

Mercator čez cele strani oglašuje v Piccolu, časniki tukaj oglašajo slovenske trgovske centre, ki so takoj čez mejo. Tudi to je zgodovinski korak. Časnik Piccolo se je strateško opredelili za iskanje oglaševalcev v Sloveniji. Tega prej nikoli ni bilo. Najbolj presenetljivo pa je bilo, ko so Slovenci v Gorici začeli kupovati stanovanja. Razlika v ceni je dvajset do trideset odstotkov. V Gorici so cene stanovanj nižje kot na drugi strani meje. Ljudje kupujejo na eni eno stvar, na drugi drugo. Slovenci hodijo sem kupovat stanovanja, Italijani hodijo v Slovenijo kupovat gorivo. Vsi brez izjeme. (Hočevnar 2008)

Manjšini je omogočena enakopravnost z drugimi pripadniki večinskega naroda tako na področju njihovega lastnega kot tudi z večinskim narodom skupnega gospodarskega in družbenega življenja. Tu gre predvsem za dvojezičnost v podjetjih, bankah, bolnišnicah, domovih za ostarele. Da manjšina lahko enakopravno sodeluje tudi v drugem gospodarskem in družbenem sektorju države, v kateri živi, je pomembno, da ne obstaja ovir, ki bi njenim pripadnikom onemogočale vstop v gospodarske in družbene dejavnosti večinskega naroda. Vstop v določeno organizacijo je pomemben tako zaradi enakopravnega zasedanja delovnih mest kot tudi zaradi sposobnosti dvojezičnega komuniciranja njenih pripadnikov. Prav tako mora biti manjšini omogočeno, da lahko svobodno ustanavlja svoje družbene in kulturne institucije ter tako ohranja in razvija svoj jezik in kulturo. Pravica do uporabe jezika manjšine

in pravica do kulturnega življenja manjšine sta namreč tesno povezani s pravico do gospodarskega in družbenega življenja manjšine.

Evropska listina v svojem 13. členu ureja področje tistih obveznosti, ki se nanašajo na gospodarsko in družbeno dejavnost pripadnikov, ki govorijo regionalne ali manjšinske jezike in s katerimi so države pogodbenice dolžne aktivno pripomoči k ohranjanju in spodbujanju regionalnih in/ali manjšinskih jezikov. Okvirna konvencija glede gospodarskega in družbenega življenja navaja le zelo ohlapno določilo, ki navaja, da so države članice pogodbenice dolžne ustvariti razmere, ki so potrebne za učinkovito sodelovanje pripadnikov narodnostnih manjšin v kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju ter v javnih zadevah, še zlasti pa tistih, ki jih zadevajo. (Globočnik 2005, 69)

7 Zaključek

Tržaško ozemlje ostaja tudi danes aktualno in zanimivo za medije, saj se ljudje v notranjosti Slovenije in Italije takoj odzovejo na to perečo temo. Slovenski odziv je nekoliko večji, saj je Slovenija manjša država od sosednje Italije. Slovenija se v teh odnosih vedno počuti kot tista, ki je doživela večje krivice, in ravno zaradi teh občutkov ji je nelagodno, ko jo obtožujejo etičnega čiščenja, genocida in fojb.

Svoji hipotezi lahko v celoti potrdim, saj tržaško ozemlje in z njim povezano pravno-formalno rešeno tržaško vprašanje izkoriščajo tako mediji kot pripadniki političnih strank in tudi slovenska manjšina. Veliko prahu je dvignil italijanski film *Srce v breznu*, ki so ga italijanski mediji zelo učinkovito promovirali, nič manj prahu pa ni dvignil slovenski kratki igrani film *Trst je naš*, ki je s provokativnim naslovom prišel celo do samega italijanskega ministrstva. Za medije je tema o tržaškem ozemlju zelo hvaležna in najverjetneje jo bodo tudi v prihodnje izrabljali.

Moje mnenje je, da se je to tematiko veliko let puščalo ob strani in se je ni toliko poudarjalo. Celotno dogajanje bi morali znanstveno raziskati, da bi tako lažje razumeli odnos med Slovenci in Italijani. Slovensko zgodovinopisje se je določenih tem lotilo šele po osamosvojitvi. Lep primer so fojbe, ki se jih je začelo šele pred kratkim raziskovati.

Tudi velikost države igra v tem primeru in v medijskem svetu veliko vlogo. Slovenija je veliko manjša od Italije in vedno živimo v strahu, da nam hoče nekdo nekaj vzeti. Članki s tako nastrojeno tematiko v Sloveniji vzdignejo kar precej prahu.

V času pisanja diplomskega dela se je pojavilo ogromno člankov, povezanih s tržaškim ozemljem. Članki so obravnavali oskrunjenje spomenikov, plinski terminal, fašistične geste in na internetu objavljene zemljevide Italije, ki vključujejo slovensko ozemlje ... S težavo sem našel članke, ki poročajo, da se je zanimanje za slovenščino na tržaškem ozemlju povečalo, da se je vpis italijanskih otrok v slovenske šole povečal in da se slovenske knjige prevajajo v italijanščino. Vendar vse to so drugorazredne teme, ki bralcev ne pritegnejo.

V diplomskem delu sem spoznal in s tem tudi potrdil svojo drugo hipotezo, da tržaško ozemlje v kontekstu Evropske unije ostaja politično aktualno kot specifično narodnostno mešano ozemlje. Slovenci in Italijani živijo v simbiozi in bo tako tudi v bodoče. V slovenskem članku sem zasledil izjavo, da je tržaško ozemlje speč primer, ki lahko vsak trenutek eksplodira. Sam tržaškega ozemlja ne vidim kot grožnjo, ampak bolj kot nekakšen

izziv za Slovenijo in Italijo in s tem celotno Evropo. Prebivalstvo živi v miru in se medsebojno dopolnjuje – omejujejo in hkrati razdvajajo ga le politika in javnosti nerealno predstavljeni problemi.

Italija tržaškemu ozemlju ne posveča prevelike pozornosti, saj se spopada s pomembnejšimi problemi, kot je reševanje italijanskega gospodarstva. S sprejetjem Dneva spomina je Italijanom dvignila in približala pomen fojb, vendar le za kratek čas. Zanimanje se dvigne le z nekaterimi dejanji in medijsko pozornostjo.

Tako kot v Sloveniji se tudi v Italiji poudarja samo ena fikcija, ki pa je le del celotne zgodbe. Na teh temeljih se gradi mit, ki je še posebej dobrodošel in koristen v predvolilnem času. Na tem področju bo potrebno doreči še veliko stvari. Slovenija občuti krivico, ko Italija omenja fojbe in optante, in zato to zanika, Italija pa pozablja, kakšno vlogo je imela v času fašizma in nacizma in da je bila tista, ki je izvajala okupacijo.

Za konec bi dodal besede profesorja Bajca, pripadnika slovenske manjšine v Trstu: »Trudimo se živeti v medkulturnem dialogu in živimo v nekakšnem pravljичnem svetu, ki ga imenujemo združena Evropa.« (Bajc 2009)

8 Literatura

Accati, Luisa in Renate Cogoy. 2009. *FOJBE: primer psihopatološke recepcije zgodovine*. Ljubljana: Krtina.

Bajc, Gorazd. 2004. *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866–2004*. Koper: Univerza na Primorskem.

--- Devan Jagodic, Borut Klabjan, Maja Mezgec in Zaira Vidali. 2008. *Pre-misliti manjšino: pogledi reprezentativnih predstavnikov Slovencev v Italiji in pravno-politični okvir*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Blake, Robert. 1993. *Oxfordova enciklopedija zgodovine: od 19. stoletja do danes*. Ljubljana: DZS.

Borak, Neven in Jasna Fisher. 2006. *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Čok, Lucija. 2006. *Bližina drugosti: poti do medkulturne sporazumevalne zmožnosti – The Close Otherness*. Koper: Založba Annales.

Globočnik, Maja. 2005. *Uresničevanje določil globalnega zaščitnega zakona za Slovence v Italiji (diplomsko delo)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grdina, Igor. 2003. *Slovenci med tradicijo in perspektivo: politični mozaik*. Ljubljana: Študentska založba.

Huntington, Samuel P. 2005. *Spopad civilizacij in preoblikovanje svetovnega reda*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jeri, Janko. 1961. *Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kacin Wohinc, Milica in Jože Pirjevec. 2000. *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Ljubljana: Nova revija.

Mikolič, Vesna in Krištof Jacek Kozak. 2008. *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU – Intercultural dialogue as the fundamental value of the EU*. Koper: Založba Annales.

Prunk, Janko. 2008. *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Grad.

Bebler, Anton, Bojan Godeša, Damijan Guštin, Milica Kacin-Wohinz, Boris Mlakar, Dušan Nečak, Jože Pirjevec, Božo Repe, Nevenka Troha in Sandi Volk. 2006. *Dnevi spomina. Delo – Sobotna priloga*, 11. februar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano> (20. avgust 2010).

Brezigar, Sara. 2007. *Politike promocije manjšinskih jezikov: primer pridobivanja znanja slovenskega jezika na Tržaškem in Goriškem. Razprave in gradivo št. 44. 106–133*. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/RIG%2044/rig44%20sara%20brezigar%20E.pdf> (18. maj 2010).

Bufon, Milan. 2006. Preučevanje manjšin in mejnih območij v zgornjem Jadranu – raziskovalni pristopi in problemi v luči politične geografije. *Razprave: Dela* 25. Dostopno prek: http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/Dela_25/03%20bufon.pdf (18. maj 2010).

Dnevnik. 2009a. Napolitano tokrat spravljujejši ob dnevu spomina na fojbe: " Italija ne pozablja na trpljenje Slovencev pod fašizmom". Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042243675 (10. februar 2009).

--- 2009b. Oskrunili spomenik bazoviškim junakom. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042252249 (17. april 2009).

--- 2010. Urad je Slovincem v zamejstvu in po svetu namenil 7,8 milijona evrov. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042342106> (16. avgust 2010).

Grča, Dušan. 2009. Provokacija v Lokvi ni uspela. *Delo*, 28. februar.

Grizold, Adrian. 2009. V mrzli burji ledeni časi za Slovence. *Delo – Sobotna priloga*, 16. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano> (16. avgust 2010).

Hočevar, Tone. 2006. Ozračje onkraj meje se je vendarle spremenilo. *Delo – Sobotna priloga*, 5. april. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano> (3. junij 2010).

Hočevar, Tone. 2009. O fojbah in ezulih letos bolj umirjeno. Za mir, sodelovanje in evropsko enotnost. *Delo*, 10. februar . Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/75836> (11. februar 2009).

Il Giornale. 2009. Nostalgici di Tito: esuli aggrediti in Slovenia al grido di "porchi Italiani". Dostopno prek: <http://www.ilgiornale.it/a.pic1?ID=332615&START=1&2col> (1. marec 2009).

Monde diplomatique. Dostopno na: <http://www.monde-diplomatique.si> (14. april 2010).

Pahor, Samo. 2007. Izkušnje nekega zamejca. *Delo – Sobotna priloga*, 10. november. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano> (16. avgust 2010).

Renko, Mišo. 2009. O fojbah tokrat zgodovinarji, filozofi in psihoanalitiki. Psihološki in simbolični pomen fojb presega zgodovinsko obdelavo grozot. *Dnevnik*, 10. februar.

Soban, Branko. 2010. Metulj na obešalniku. *Delo – Sobotna priloga*, 30. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano> (18. avgust 2010).

Sosič, Stanislava. 1990. *Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju: zbornik seminarja za šolsko leto 1986/87*. Trst: Deželni raziskovalni zavod za eksperimentiranje in pedagoško izpopolnjevanje.

Tavčar, Borut. 2010. Posel, politika, ljudje in okolje. *Delo – Sobotna priloga*, 29. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano> (17. julij 2010).

Bajc, Gorazd. 2009. Intervju z avtorjem. Koper, 14. junij.

TV Slovenija, 1. program. 2009. *Dnevnik*. Ljubljana, 28. februar.

--- 2010. *Mesto na robu*. Ljubljana, 29. julij.

TV Slovenija, 2. program. 2010. *Šola pod fašizmom: Kras med dvema vojnama*. Ljubljana, 26. avgust.